

Слободан М. Радојевић*

Војна академија, Универзитет одбране у Београду

ОДНОС ПОЛИТИКЕ И СТРАТЕГИЈЕ: РЕАФИРМАЦИЈА СТРАТЕГИЈСКИХ СТУДИЈА?

Сажетак

Рад усмерава пажњу научне и стручне јавности на значај проучавања стратегије и обнављање стратегијских студија. Аутор полази од претпоставке да је стратегија нераскидиво повезана са политиком и да је проучавање, исправно тумачење и примена принципа и начела ове науке и вештине линија опстанка, али и просперитета и националног уздицања држава. Притом, у раду аутор стратегију посматра као науку и вештину употребе остварених победа за постизање циљева политике. Приказан је теоријски оквир стратегије и велике стратегије, њихови чиниоци и сфера (поље) примене. Велика стратегија се приказује као највиши тип стратегије која усклађује и усмерава све ресурсе државе и тако обезбеђује њен опстанак у међународним односима. Представљена је синергија и прожимање стратегије, велике стратегије и политике у миру и рату. Аутор закључује да су стратегија, велика стратегија и политика тесно повезане, као и да доносиоци политичких одлука и команданти морају до детаља познавати њихове односе и законитости. Такође, аутор истиче потребу проучавања стратегијских студија и указује на њихову обнову у будућности. Наиме, према ауторовом мишљењу у светлу „убрзаних“ међународних односа са учесталим сукобима, ратовима и интервенцијама, стратегијске студије имају задатак да расветле бројна питања употребе војних и невојних снага.

Кључне речи: политика, велика стратегија, стратегија, рат, мир, стратегијске студије

* Електронска адреса аутора: slobodan.radojevic@va.mod.gov.rs

1. ТЕОРИЈСКО ОДРЕЂЕЊЕ СТРАТЕГИЈЕ

Стратегија је веома стара и заправо постоји од првих сукоба и ратова. Реч стратегија вуче корене од старогрчке речи стратос (στράτος), која значи армија или војска. Одатле потиче стратегос (στράτηγος), генерал и стратегиа, што значи његову дужност или положај.¹ Наиме, реч стратегија је значила у то време искључиво вештину вођења рата – ратоводство, у смислу умећа и заната вођења рата. Ово значење стратегија је задржала више од два миленијума, ка савременом добу.² Сун Цуово дело, које се управо и зове „Умеће ратовања“ углавном се сматра првим и најгенијалнијим покушајем осмишљавања опште ратне стратегије. Под појмом „стратегија“ подразумева се наука и вештина вођења војних јединица и планирања рата. Међутим, за Сун Цуа стратегија је била више од тога, она се може применити на сва подручја међуљудских односа у којима се сукобљавају различити, а пре свега супротстављени интереси.³ Како у предговору једном од многобројних превода пише Томас Клири, ово Сун Цуово дело и данас представља вероватно најзначајнију и најутицајнију студију о стратегији ратовања.⁴

Стратегија као вештина датира још од најстаријих времена, али као теорија она је млада. Као теорија стратегија је анализирана и разматрана тек при крају XVIII столећа. Хенри Лојд (*Henry Lloyd*, 1720–1783), пореклом Енглец, који је служио у многим европским војскама, први је у делу „*Memoires politiques et militaires*“ написао изванредан програм за теоријско проучавање стратегије у најширем смислу. У „Мемоарима“ Лојд је обухватио сва дотадашња војничка дела, износећи управо филозофију рата.⁵ Лојд је дао више теоријских поставки и принципа стратегије и поставио темеље стратегије као науке.⁶ Он је, дакле, увидео да рат почиње да бива многоструко сложен и обухватан и да стога стратегија не може да буде емпиријска као што је била, те да војна вештина мора постати и духовна, односно интелектуална људска делатност.⁷

1) Carl von Clausewitz, *On War I*, London, 1962, стр. 95-97.

2) Драган Симић, *Светска политика*, Факултет политичких наука, Чигоја штампа, Београд, 2009, стр. 149.

3) Gerhard Staguhr, *Knjiga o ratu, Zašto ljudi ne mogu živjeti u miru*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2007, стр. 34.

4) Сун Тзу, *Умеће ратовања*, Алнари, Моно и Мањана, Београд, 2002, стр. 7.

5) Живојин Р. Мишић, *Стратегија – вештина ратовања*, предавања на Вишој школи Војне академије од 1898. –1904. године, штампарија Давидовић, Београд, 1907, стр. 15–16.

6) Биљана Стојковић, „Различити приступи употреби појма стратегија у савременом добу“, *Војно дело*, бр. 3, 2009, стр. 264.

7) Немања Божић, *Послератна глобална стратегија САД*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1974, стр. 19.

У то време су настале и прве дефиниције стратегије које имају заједничке карактеристике, али и извесне различитости. Антоан Анри Жомини (*Antoine-Henry Jomini*, 1799–1869) је сматрао да је стратегија: „вештина вођења рата по карти на целом ратишту“.⁸ Карл фон Клаузевиц (*Carl von Clausewitz*, 1780–1831) у свом монументалном делу „О рату“ пише: „стратегија је употреба боја за постизање ратног циља; она дакле, мора целом ратном акту да постави циљ који одговара његовој сврси, тј. она пројектује ратни план и за овај везује низ поступака који ће водити ка њему; тј., она пројектује поједине ратне операције и у њима распоређује бојеве“.⁹ Хелмут фон Молтке (*Helmuth Von Moltke*, 1800–1891) је тврдио да: „стратегија представља практичну употребу средстава, која се војсковођи стављају на располагање за постизање одређеног циља“.¹⁰ Проучавајући њихове радове Лидел Харт (*Basil Henry Liddell Hart*, 1895–1970) је дао још прецизнију дефиницију стратегије као: „вештину расподеле војних средстава ради испуњења циљева политике“.¹¹

Француски адмирал и теоретичар Раул Кастекс (*Raoul Castex*, 1878–1968), разматрајући обим и садржај стратегије у књизи „Стратегијске теорије“, дефинише је помоћу више одредница, узимајући при том у обзир командни степен (наука главнокомандујућих, надвојвода Карло), снаге (теорија по којој се води и управља армијама, фон дер Голц), простор (обухвата све што се догађа на ратишту, Жомини), време (у миру када се врше припреме, и у рату када се он води, Бекон) и видове оружаних снага (копнена војска, поморске снаге, ваздухопловство). Наводи да Наполеон није никада употребио термин стратегија, али и да су, на основу искустава из ратова које је водио, формулисане многе сагласне дефиниције.¹²

Француски стратег и генерал Андре Бофр (*André Beaufre*, 1902–1975) тврди да је стратегија: „та која ће одлучивати какав ће бити облик борбе, офанзиван или дефанзиван, лукав или жесток, директан или поступан и индиректан, да ли ће се тежити борби у политичком домену или у војном домену...“.¹³ Он стратегију види као вештину дијалектике снага или, тачније, вештину дијалектике

8) Анри де Жомини, *Преглед ратне вештине*, Геца Кон АД, Београд, 1938, стр. 110.

9) Карл фон Клаузевиц, *О рату*, редакција Војног дела, Београд, 1951, стр. 141.

10) Лидел Харт, *Стратегија посредног прилажења*, редакција Војног дела, Београд, 1952, стр. 196.

11) Исто, стр. 199.

12) Раул Кастекс, *Стратегијске теорије*, Војно дело, Београд, 1960, стр. 11–36.

13) Андре Бофр, *Увод у стратегију*, ВИЗ, Београд, 1968, стр. 51.

воља уз употребу силе ради решења њиховог сукоба.¹⁴ Или како је он још јасније дефинише: „вештина да се оствари суделовање силе у постизању циљева политике“.¹⁵

Бројни стратеги и теоретичари стратегије су радили на успостављању стратегије као науке. Стратегију су као науку видели и Лојдов савременик надвојвода Карло, који је сматрао да је стратегија наука, и то наука о рату, наука главног команданта који прави планове и одређује ток војних операција. Жомини је сматрао да је стратегија наука о употреби бојева за постизање ратног циља. И пруски официр и теоретичар Колмар фон дер Голц (*Colmar Freiherr von der Goltz*, 1843–1916) је сматрао да је стратегија наука о руковођењу војском.¹⁶

И наша војна и научна мисао је у то време пратила развој стратегије. Станојло Стокић (1847–1891), наш ђенералштабни потпуковник и предавач у војним школама је забележио: „Стратегија, на српски преведено, значи војводска вештина тј. вештина употребе војске, да се постигне ратна цель“.¹⁷ Велики војсковођа Живојин Мишић (1855–1921) цитира ђенерала Димитрија Ђурића који у „Стратегији“ (по руском генералу Леру)¹⁸ каже: „стратегија је наука, која излаже начела и даје кључ за објашњење свих појава ратне вештине и војевања“.¹⁹ Уколико прихватимо овакво становиште да је стратегија наука, онда је то свакако како пише Мишић: „наука о вештини ратовања у ширем смислу“.²⁰

И руски теоретичари Александар Свечин (*Александр Андреевич Свечин*, 1878–1938) и Василиј Соколовски (*Василий Данилович Соколовский*, 1897–1968) су стратегију сврставали у науке. Свечин то чини позивајући се на Канта, који је сматрао да се науком може звати свака систематска теорија која обухвата посебну област, а чије се проучавање врши по извесним основама и начелима. Дакле, Свечин увиђа да смо склони да сматрамо науком сваки систем знања који нам олакшава разумевање живота и праксе, а у такву широку дефиницију науке, несумњиво спада и теорија це-

14) Исто, стр. 21.

15) Исто, стр. 20.

16) Момчило Сакан, „Дефинисање стратегије“, *Војно дело*, бр. 2–3, 2002, стр. 226.

17) Станојло Стокић, *Рат и ратовање*, друга свеска: трећи део: употреба војске: први одељак: тактика, Београд: Краљевско-српска државна штампарија, 1885, репринт, ВИЗ, Београд, 2004, стр.18.

18) Генрих Антонович Леер (1829–1904), руски генерал, Историчар и војни теоретичар. Аутор је дела *Стратегија (тактика театра военных действий)*, Санкт Петербург, 1885–1898.

19) Живојин Р. Мишић, *Стратегија – вештина ратовања*, нав. дело, стр. 17.

20) Исто, стр. XIV.

локупне ратне вештине, па и стратегија.²¹ Соколовски каже да је стратегија систем научних знања о карактеру и закономерностима рата и оружане борбе.²²

2. ОДНОС СТРАТЕГИЈЕ, ВЕЛИКЕ СТРАТЕГИЈЕ И ПОЛИТИКЕ

Дефинисање стратегије је дуго времена било усмерено искључиво на војну силу као средство рата и везу војне силе и циљева рата. Ови ранији покушаји одређивања стратегије, заправо настављају традицију употребе термина *ратоводство* не разликујући се у основи од својих кинеских и грчко-римских узора, одређују стратегију у војним појмовима, посредно наговештавајући њен незаобилазни политички карактер.

Клаузевиц у књизи „О рату“ исказује савременски двоструки образац: „рат треба потпуно да одговара политичким намерама, а политика треба да је одмерена према ратним средствима“.²³ Разматрајући везу стратегије и политике Рејмон Арон (*Raymond Aron*, 1905–1983) у књизи „Мир и рат међу нацијама“ тврди да мисао Клаузевица и логика акције не дозвољавају сумњу: „политика не може одредити циљеве не водећи рачуна о средствима којима располаже“.²⁴ Разматрајући вођење операција и стратегију каже: „политика не управља само концепцијом целине. Она одређује у неким случајевима и вођење једне битке, опасности које један војсковођа мора прихватити, границе које стратег мора да одреди иницијативама тактичара“.²⁵

Наводећи пример сарадње Молткеа и Бизмарка, Мишић у виду закона изриче став да „између политике и вођења рата (војсковође) мора владати потпуна хармонија, јер, сем осталог, од те две чињенице као позитивно зависи и успех у рату. Политика тако исто одређује у више, прилика и време почетка ратних радњи, од чега често зависи и начин ратовања. Погребна је дакле и овде потпуна сагласност између представника политике и главног команданта војске“.²⁶

21) Александар А. Свечин, *Стратегија*, ВИЗ, Београд, 1956, стр. 17.

22) Василиј Данилович Соколовски, *Војна стратегија*, ВИЗ, Београд, 1965, стр. 26.

23) Карл фон Клаузевиц, *О рату*, нав. дело, стр. 524. Више о томе видети у: Andreas Herberg-Rothe, “Clausewitz’s Concept of Strategy – Balancing Purpose, Aims and Means”, *Journal of Strategic Studies*, Vol. 37, Nos. 6–7, 2014, стр. 903–925.

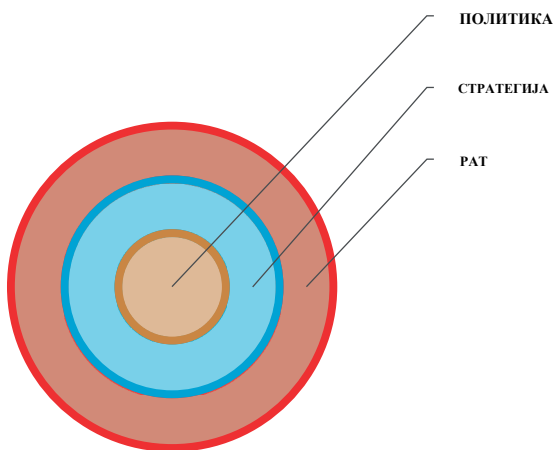
24) Ремон Арон, *Мир и рат међу нацијама*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 2001, стр. 63.

25) Исто, стр. 63.

26) Живојин Р. Мишић, *Стратегија – вештина ратовања*, нав. дело, стр. 9.

Стратегија се као саставни део ратоводства, у ствари односи на циљ рата, а циљ рата се не може ни замислити без политике. Циљ рата није ништа друго него превод политике на језик силе. Ту узајамну везу војне вештине у ширем смислу и политике је Клаузевиц поставио преко стратегије. Клаузевицев образац се, дакле, може овако исказати: **ПОЛИТИКА – СТРАТЕГИЈА – РАТ – СТРАТЕГИЈА – ПОЛИТИКА**. Заправо, уколико овај Клаузевицев образац представимо као концентричне кругове видећемо прави однос између њих. Свеприсутност стратегије и њена повезаност са политиком приказана је на графикону бр. 1.

Графикон бр. 1. Приказ Клаузевицевог обрасца

Извор: Ауторски графикон

На овај начин смо веома близу Молткеу, који је тврдио да политика поставља циљеве рата – пре рата, и преговара о миру – после рата. За време рата, стратегија је лишена политике. Кад рат почне, политика може само да повећава или смањује своје захтеве, односно задатке које поставља стратегији, сходно ратним победама или поразима. Овај однос нам предочава и Живојин Мишић у књизи „Стратегија – вештина ратовања“ када пише: „рат је продужење политике са оружјем у руци, чиме се управо и објашњава утицај политике на вођење рата“.²⁷

Наш угледни војни теоретичар и генерал Јован Анђелковић (1840–1885) у делу „Појмови из ратоводства“ изричито каже: „државној политици рат је начин, а војска средство за решавање задатака. Но решавање у рату не спада само политици у надлеж-

27) Исто, стр. 8.

ност, ту стратегија, тј. виши војени, обзири имају решавајућег гласа, а често и једино решавајућег. Политика и стратегија ту се тако срођавају, да војвода мора уједно бити и државник²⁸. О односу политике и стратегије Свечин изриче важну поуку: „стратегија не сме да се жали на политику, због њеног мешања у руковођење ратом, на политику чију неку врсту пројекције представља она сама“²⁹. Закључује да се политици морају признати права и дужности да у главним цртама одређује руковођење ратом.

Лидел Харт нас подсећа да не изгубимо из вида да одсудна битка није једини циљ стратегије, а када би то и било тако, сви се слажу да је циљ стратегије да њу „остварује под најповољнијим околностима, а уколико буду повољније прилике, утолико ће бити сразмерно мање борбе. Стога би се савршенство стратегије састојало у добијању одлуке без икакве озбиљне борбе“³⁰. Овде он само потврђује да је на истом путу као Сун Цу који је записао: „није највеће умеће увек побеђивати у биткама – најбоље је победити непријатеља без борбе“³¹.

Стога је стратегија с једне стране самостална наука о рату са сопственим методом и циљевима, а с друге примењена наука или вештина чији су циљеви у крајњем преузети од других делатности људског ума (политика итд.). Стратегија и политика су се после Другог светског рата, а нарочито после Хладног рата, узајамно прожеле. Историјски развој стратегијске мисли је данас стигао близу границе да се стратегија или потпуно уклопи у политику, или да сама постане политика *sui generis*. Суштина је да се стратегија не граничи са политиком, већ се са њом спаја.³²

Већ Други светски рат је показао да је за његово вођење, поред политике и чисто војних проблема, било потребно дубоко познавање и социологије и економије, јер се и моћ државе састоји из политичке, економске и војне компоненте. Стога, ратоводство је данас постало социјална наука у најширем смислу речи, јер обухвата основне законе развоја људског друштва, као и законе који условљавају еволуцију, припреме и вођење рата у савременом свету.³³ Едвард Мид Ерл (*Edward Mead Earle*, 1894–1954) је забележио да се овако схваћена делатност државника често назива велика стра-

28) Јован Анђелковић, *Појмови из ратоводства*, Државна штампарија Београд, 1876, стр. 2–3.

29) Александар А. Свечин, *Стратегија*, нав. дело, стр. 38.

30) Лидел Харт, *Стратегија посредног прилажења*, нав. дело, стр. 201–202.

31) Сун Тзу, *Умеће ратовања*, нав. дело, стр. 27.

32) Немања Божић, *Послератна глобална стратегија САД*, нав. дело, стр. 35–36.

33) Едвард Мид Ерл, *Творци модерне стратегије*, предговор нашем издању, Војна библиотека, Војно дело, Београд, 1952, стр. VIII.

тегија – *grand strategy* (ратоводство или ратна политика), и да њене границе у теорији још нису одређене. Заправо, велика стратегија није застарели истраживачки програм, већ представља својеврсну студијску област стратегије, на чијем развоју се активно ради.³⁴ Велика стратегија обухвата, поред стратегије употребе оружаних снага, спољну и унутрашњу политику, економију, финансије, као и у потречној мери све остале гране државне делатности.³⁵

По питању везе између политике и стратегије Лидел Харт тражи да она буде тесна за све време рата и да политика увек буде над стратегијом. Тај утицај мора ићи тако далеко да се и стратегијски методи морају подешавати према врсти ратне политике.³⁶ Стога је Харт сасвим у праву када каже: „задатак велике стратегије је да све изворе једног народа координира и упућује ка постигнућу политичког циља рата – циља који одређује народна политика... Поред тога, док је хоризонт стратегије ограничен ратом, велика стратегија гледа преко рата на мир... Она нема само да комбинује разна средства, већ и да њиховом употребом отклања ма какву штету за будуће стање мира, сигурности (*безбедности* – *курзив аутора*) и напретка. Жалосно стање мира, за обе стране, после велике већине ратова, може се приписати фактору да је за разлику од стратегије, домен велике стратегије за већину *terra incognita* (лат. непозната земља) која још чека на истраживање и разумевање“.³⁷ Стога, је сасвим јасно зашто Ерл дефинише велику стратегију као „највиши тип стратегије који удружује политику и оружану силу једног народа тако да прибегавање рату постаје излишна ствар или му се приступа са највећим изгледима на успех“.³⁸ Он јасно истиче да стратегија није искључиво појам ратних времена, већ је саставни део државничке вештине за сва времена. Како су и друштво и рат постали сложеније појаве, то је и стратегија по сили околности захтевала све веће обраћање пажње на невојне чиниоце: економске, психолошке, моралне, политичке и техничке.³⁹ Циљ велике стратегије је обезбеђење опстанка државе у међународним односима, што се постиже кроз заштиту њених виталних интереса применом

34) Шије о томе видети у: Thierry Balzacq, Peter Dombrowski, Simon Reich, “Is Grand Strategy a Research Program? A Review Essay”, *Security Studies*, Vol. 24, No. 1, 2018, стр. 1–29.

35) Едвард Мид Ерл, *Творци модерне стратегије*, нав. дело, стр. VIII; Више о великој стратегији видети у: Edward N. Luttwak, *Strategy: The Logic Of War And Peace*, Revised And Enlarged Edition, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, 2003, стр. 207–217.

36) Лидел Харт, *Стратегија посредног прилажења*, нав. дело, стр. 11.

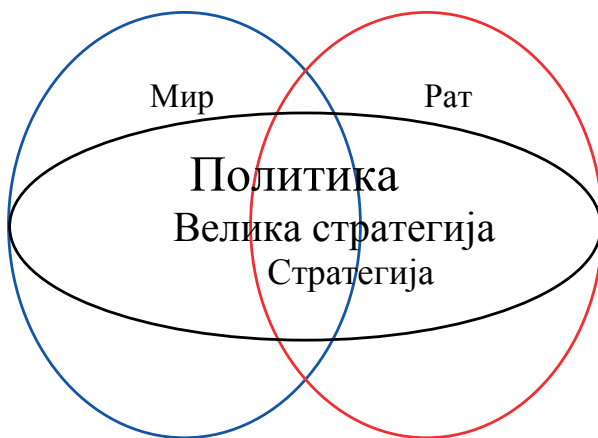
37) Исто, стр. 199–200.

38) Едвард Мид Ерл, *Творци модерне стратегије*, нав. дело, стр. 3.

39) Исто, стр. 2; Милинко Врачар, Јованка Шарановић: „Трансформација рата на размеђу

средстава која су јој на располагању, одабиром таквог смера деловања који у миру и у будућем рату треба да осигура њен развој у будућности.⁴⁰

Графикон бр. 2. Политика, велика стратегија и стратегија у миру и рату

Извор: Ауторски графикон

Нарочито су за стратегијску анализу значајна подручја и ситуације у којима се ове три сфере (мир, рат, политика, велика стратегија и стратегија) секу (графикон бр. 2.). То су подручја криза тј. ни рата ни мира, која су данас све чешћа у међународним односима и изискују од политике, велике стратегије и стратегије синергију и употребу различитих средстава и приступа за свеобухватно решавање проблема.

Наиме, велика стратегија треба да обезбеди примену националне моћи у свим условима, због остваривања траженог степена контроле над противником (кроз претњу силом, примену силе, посредне притиске, дипломатију, итд.). Улога велике стратегије је одређивање смерница за примену свих инструмената националне моћи неке државе, за постизање циљева који надилазе само исход рата, већ се баве и наступајућим миром.⁴¹ За Лидел Харта: „велика стратегија мора да регулише расподелу снага на разне видове оружане силе и службе, рачунајући ту и индустрију. Борбена снага представља само један од тих инструмената велике стратегије. Ве-

20. и 21. века“, *Српска политичка мисао*, Vol. 60, No. 2, стр. 135–153.

40) Colin S. Gray, *Modern Strategy*, Oxford University Press, Oxford, 1999, стр. 17–23.

41) Драган Симић, *Светска политика*, нав. дело, стр. 150; Mladen Lišanin, “What is the Obama Doctrine, and Has There Ever Been One?”, *Serbian Political Thought*, Vol. 14, No. 2, 2016, стр. 117.

лика стратегија мора да води рачуна и да регулише моћ финансијског, дипломатског, трговинског и, не на послетку, етичког притиска у смислу слабљења противникове воље. Дobar разлог представља и мач и штит⁴².

Пол Кенеди (*Paul Kennedy*) је забележио да суштина велике стратегије лежи у политици. Заправо он велику стратегију види као: „способност лидера нације да окупи све елементе, како војне, тако и цивилне, за очување и унапређење дугорочних најбољих интереса (у рату и у миру) нације“.⁴³ Према његовом тумачењу, „сви елементи“ укључују пуно коришћење и процену дипломатије; питања националне воље, морала, и политичке културе; и читав низ економских ресурса, укључујући и индустрију, финансије, радну снагу и богатство.

Стога је сасвим јасно да је проучавање теорије и суштине рата важно за опстанак и развој држава. Још Сун Цу нас подучава да је рат: „од суштинског значаја за државу – то је подручје смрти и живота, стаза опстанка и пропасти, и стога се мора што боље проучити“.⁴⁴ Већина теоретичара стратегије је рат заправо сагледавала у обрасцу немачког филозофа Канта који је тврдио да: „и кад не би било рата човечанство би га морало створити“.⁴⁵ Јован Анђелковић био је још изричитiji у тврдњи да: „рат лежи у природи људској. Он је извор страсти и интереса. Настао је постанком људским и биће га докле траје људи, на жалост свију човекољубаца, који снесају царство вечног мира“.⁴⁶ Бофр нас у том смислу подсећа на људску природу када каже да неутољива људска жеља за моћи, повезана са још непознатим силама које владају економском и биолошком еволуцијом врсте, мораће увек да проналази поље експанзије где би се извршио пренос моћи или добара који се траже услед промене у равнотежи. Стари војнички рат, са трубама и развијеним заставама, постаће ређи или ће нестати. Накнада ће бити развијање револуционог рата, унутрашњих сукоба, увек нових криза, непрекидног научног, индустријског и војног напрезања. Док нам у аманет оставља и рат и мир пише: човек XX stoleћа, притиснут мором двеју некорисних катастрофа из 1914–1918. и 1939–1945. године и наоружан свим средствима савремене науке, можда је најзад пронашао начин да спречи да се такве катастрофе понове.

42) Лидел Харт, *Стратегија посредног прилажења*, нав. дело, стр. 199.

43) Paul Kennedy, „Grand Strategies in War and Peace: Towards a Broader Definition,” in: *Grand Strategies in War and Peace*, (ed. Paul Kennedy), Yale University Press, 1992, стр. 5

44) Сун Тзу, *Умеће ратовања*, нав. дело, стр. 5.

45) Станојло Стокић, *Рат и ратовање*: прва свеска: први део: однос рата према политици: други део: уређење ратне силе, нав. дело, стр. 2.

46) Јован Анђелковић, *Појмови из ратководства*, нав. дело, стр. 3–4.

Али, цена коју ће морати да плати, наметнута ироничном судбином, биће другачија од оне са којом је он рачунао: борба суздржана на сниженој скали, трајаће непрестано. Стога Бофр закључује да ће велики рат и истински мир тада умрети заједно.⁴⁷

Харту и Бофру дугујемо и захвалност за установљење тзв. посредне стратегије. Наиме, Лидел Харт каже да кад је: „у току проучавања дуге серије војних похода, први пут запазио надмоћност посредног над непосредним прилажењем противнику, желео сам једино да расветлим стратегију. Међутим у дубљем размишљању, почео сам да схватам да посредно прилажење има много ширу примену, да оно представља *животни закон у свим областима, филозофску истину* (курзив аутора). Почео сам да увиђам да примењивање тог закона представља кључ за постизање практичних резултата при обрађивању ма ког проблема у коме господари људски фактор и где сукоб воља тежи да избије из дубоке грозничавости према интересу“.⁴⁸ За Бофра посредна стратегија, која представља слабији начин извођења тоталног рата, припадала је свим временима (подједнако уосталом као и непосредна стратегија). Стога он закључује да то што се посредна стратегија и њени савремени облици много примењују, потиче отуда, што би велики рат ако би се поступало разумно, постао неизводив.⁴⁹

3. ПОЛИСТРАТЕГИЈА И СТРАТЕГИЈСКЕ СТУДИЈЕ

Бројни теоретичари новијег доба наглашавају да стратегија има како ратну тако и мирнодопску примену. Заправо стратегија је на овај начин еволуирала. Термин стратегија добио је знатно шире значење, него оно које се односи на ратове и војне активности. За Грегора Фостера (*Gregory D. Foster*): „стратегија је крајње средство ефектне демонстрације моћи“.⁵⁰ Роберт Озгуд (*Robert Osgood*) указује да: „стратегија мора бити схваћена као свеобухватни план који се ослања на капацитете оружане принуде, уз примену економских, дипломатских и психолошких инструмената моћи, ради подршке ефективности спољне политике“.⁵¹ Вилијамсон Мареј (*Williamson Murray*) и Марк Гримсли (*Mark Grimsley*) пажњу усмеравају на „квалитет дешавања процеса који је нераздвојан у форму-

47) Андре Бофр, *Увод у стратегију*, нав. дело, стр. 112.

48) Лидел Харт, *Стратегија посредног прилажења*, нав. дело, стр. 15.

49) Андре Бофр, *Увод у стратегију*, нав. дело, стр. 136–137.

50) *Мала енциклопедија Просвета*, општа енциклопедија, четврто издање, део 1 (А–Ј), 1986, стр. 2.

51) Исто.

лисању стратегије“.⁵² За стратегију се тврди и да је „процес, стално прилагођавање променљивим условима и околностима у свету, у којем су шанса, несигурност и двосмисленост доминантни“.⁵³ Амерички адмирал и војни теоретичар Џон Вили (*John C. Wylie*), даје широк поглед на стратегију као: „план акције смишљен ради постизања неког циља“.⁵⁴

Сасвим је јасно да је појам стратегија, поред суштинских промена кроз време, такође и семантички измењен. „Од готово искључиво војног појма, стратегија је посебно од краја Другог светског рата, надишла и ‘прогутала’ рат, покривајући све ширу стварност. У институционалном погледу, примера ради, стратегија је из генералштабова прешла у институте, на факултетске катедре, у стратегијске центре, министарства спољних послова, владине кабинете, обавештајне службе, у привреду и у друштвени живот“.⁵⁵ Стога се закључује професор Драган Р. Симић, „данас све чешће говори о полистратегији, која поред војне димензије у ужем смислу, обухвата и остале димензије као што су политичка, економска, дипломатска и друге,... другим речима, овако проширена стратегија прожима се са спољном политиком и као таква је незаобилазна и у изучавању међународних односа“.⁵⁶ Поједини аутори упозоравају да је појам стратегија ушавши у поље менаџмента и бизниса изгубио своје првобитно значење. Притом указују да стратегијске студије нису бизнис (пословне) студије, нити су оне синоним за политику.⁵⁷ Стратегијске студије као подпоље међународних односа биле су у великој мери заступљене током Хладног рата. Пошто су период од краја Хладног рата до данас обележили бројни сукоби, а моћ и сила и даље у великој мери утичу на регионалну и светску политику, стога су стратегијске студије и даље релевантне.

Стога, теоретичари међународних односа могу поново да „отворе огроман резервоар концепата и механизма искованих од стране стратега и теоретичара стратегије, да их позајмљују и преформулишу како би служили својој намени“.⁵⁸ Заправо, поједини

52) Исто.

53) Исто.

54) John Wylie, *Military Strategy – A General Theory of Power Control*, Rutgers University Press, New Brunswick, 1967, стр. 91.

55) О томе шире у: Радован Вукадиновић, *Нуклеарне стратегије и међународни односи*, Политичка култура, Загреб, 2006, стр. 7–25., Наведено према: Драган Симић, *Светска политика*, нав. дело, стр. 151.

56) Драган Симић, *Светска политика*, нав. дело, стр. 152.

57) Hew Strachan, “The lost meaning of strategy”, *Survival: Global Politics and Strategy*, Vol. 47, No. 3 Autumn 2005, стр. 34.

58) Pascal Vennesson, “Is strategic studies narrow? Critical security and the misunderstood scope of strategy”, *Journal of Strategic Studies*, Vol. 40, Issue 3, 2017, стр. 21.

аутори предвиђају „светлу будућност стратегијских студија“.⁵⁹ Пут напред за стратегијску мисао је да се пажљиво размотре и тестирају концепти у стратегијским студијама, како би се додатно потврдила или оповргла њихова научна вредност и практична примењивост у садашњим околностима.⁶⁰ На тај начин би се избегла затвореност стратегијских студија које су како тврди Филип Ејдус „дуго избегавале ослањање на знања развијена унутар других хуманистичких наука“.⁶¹ У развој „нових“ стратегијских студија би се раме уз раме са војним укључили и научници и истраживачи других друштвених наука. Овакав модел би допринео разумевању и решавању разноврсних савремених проблема у међународним односима.⁶² У новим стратегијским студијама и сами стратеги би отворенијим и реалистичнијим приступом поред занимања за улогу војне моћи у сукобима могли да се баве мирољубивим односима у светској политици.

Нове стратегијске студије би свакако превазишле недостатке које им у познатом раду замера Џон Бејлис (*John Baylis*).⁶³ Заправо директан ефекат стратегијских студија на друштво могао би у будућности бити већи од оног који остварују многе друге друштвене науке. У сваком случају може се кренути трагом Ричарда Бетса (*Richard K. Betts*), који наглашава да стратегијске студије ни у ком случају нису затворен систем.⁶⁴ Њихово научно поље се може обновити и оне заправо могу постати истински глобалне.

4. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Стратегија је од свог настанка до данас прешла пут од вештине до научне дисциплине и система знања и искуства. Она се од војних кабинета, полигона и ратних зона прелила у скоро све области свакодневног живота, привреде и друштва. Таквом

59) Isabelle Duyvesteyn, James E. Worrall, “Global strategic studies: a manifesto”, *Journal of Strategic Studies*, Vol. 40, Issue 3, 2017, стр. 355.

60) Isabelle Duyvesteyn, Jeffrey H. Michaels, “Revitalizing Strategic Studies in an Age of Perpetual Conflict”, *Orbis*, winter 2016, стр. 34.

61) Filip Ejodus, *Međunarodna bezbednost: teorije, sektori i nivoi*, Službeni glasnik, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Beograd, 2012, стр. 32.

62) „Размишљање о стратегији као теорији, логици, наративу о будућности или аргументу су све продуктивне јер омогућавају довољно простора за креативно размишљање...» Више о томе видети у: Gregory D. Miller, Chris Rogers, Francis J. H. Park, William F. Owen, Jeffrey W. Meiser, “A Dialogue On Strategy, On Strategy as Ends, Ways, and Means”, *Parameters* Vol. 47, No. 1, Spring 2017, стр. 125–131.

63) John Baylis, “The Continuing Relevance of Strategic Studies in the Post-Cold War Era”, *Defence Studies*, London, Vol. 1, No 2. Spring 2001, стр. 1–14.

64) Richard K. Betts, “Should Strategic Studies Survive?”, *World Politics*, Vol. 50, Issue 1, October 1997, стр. 33.

широком распрострањеношћу и применом настала је својеврсна полистратегија. Без обзира на ову појаву војна стратегија, па и велика стратегија сачувале су основне принципе и нису се много удаљиле од тих начела. Од првих теоретичара и практичара стратегије она је била тесно повезана са политиком. Проучавање теорије и примене стратегије у великој мери може допринети развоју науке о међународним односима, студија безбедности, чиме би се извршила систематизација и повезале војне и политичке науке и дао „нови живот“ стратегијским студијама. У развоју модела нових стратегијских студија би у Републици Србији централну улогу могао да има Универзитет одбране, у сарадњи са Универзитетом у Београду, као и другим државним и недржавним институтима и организацијама. Република Србија има бројне академске и стручне кадрове из области којима би се бавиле нове стратегијске студије. На тај начин би се садашњи фрагменти „стратегијске слагалице“ могли уклопити у целину из које би као резултат могао проистећи постдипломски студијски програм стратегијских студија, научне и стручне расправе и скупови, али и бројни писани радови који би имали велику научну и друштвену вредност.

Многобројни сукоби и разноврсни изазови и претње у савременим међународним односима само још више потенцирају значај познавања начела стратегије. Усвајање и уважавање свих принципа и начела ове науке и вештине у савременом свету је линија опстанка, али и просперитета и националног уздицања држава. Рат се мења пребрзо и сведоци смо својеврсне револуције ратовања коју условљава брз техничко-технолошки напредак, што изискује да се бројни фактори процењују и додатно вреднују како би обезбедили исправне варијанте употребе војних и невојних снага. Стога су политичари, стратежи, војни команданти и сви који креирају националне политике (велике стратегије) у обавези да проучавају и примењују принципе и начела стратегије. Наиме, они морају разумети шта се реално може постићи путем средстава која су им на располагању.

Савремени међународни односи и све чешћи сукоби, кризе и ратови изискују да се обнове стратегијске студије како на нивоу теорије тако и праксе. Проучавањем и реафирмацијом стратегијских студија би се допринело разумевању и решавању разноврсних савремених проблема у међународним односима.

ЛИТЕРАТУРА

- Анђелковић Јован, *Појмови из ратоводства*, Државна штампарија Београд, 1876.
- Арон Ремон, *Мир и рат међу нацијама*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 2001.
- Божих Немања, *Послератна глобална стратегија САД*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1974.
- Бофр Андре, *Увод у стратегију*, ВИЗ, Београд, 1968.
- Врачар Милинко, Шарановић Јованка, „Трансформација рата на размеђу 20. и 21. века“, *Српска политичка мисао*, Vol. 60, No. 2, стр. 135–153.
- Вукадиновић Радован, *Нуклеарне стратегије и међународни односи*, Политичка култура, Загреб, 2006.
- де Жомини Анри, *Преглед ратне вештине*, Геца Кон АД, Београд, 1938.
- Ерл Едвард Мид, *Творци модерне стратегије*, предговор нашем издању, Војна библиотека, Војно дело, Београд, 1952.
- Кастекс Раул, *Стратегијске теорије*, Војно дело, Београд, 1960.
- Леер Генрих Антонович, *Стратегија (тактика театра военных действий)*, Санкт Петербург, 1885–1898.
- Мала енциклопедија Просвета*, општа енциклопедија, четврто издање, део 1 (А–Ј), 1986.
- Мишић Р. Живојин, *Стратегија – вештина ратовања*, предавања на Вишој школи Војне академије од 1898.–1904. године, штампарија Давидовић, Београд, 1907.
- Сакан Момчило, „Дефинисање стратегије“, *Војно дело*, бр. 2–3, 2002, стр. 215–230.
- Свечин А. Александар, *Стратегија*, ВИЗ, Београд, 1956.
- Симић Драган, *Светска политика*, Факултет политичких наука, Чигоја штампа, Београд, 2009.
- Соколовски Василиј Данилович, *Војна стратегија*, ВИЗ, Београд, 1965.
- Стојковић Биљана, „Различити приступи употреби појма стратегија у савременом добу“, *Војно дело*, бр. 3, 2009, стр. 241–269.
- Стокић Станојло, *Рат и ратовање*, друга свеска: трећи део: употреба војске: први одељак: тактика, Београд: Краљевско-српска државна штампарија, 1885, репринт, ВИЗ, Београд, 2004.
- Тзу Сун, *Умеће ратовања*, Алнари, Моно и Мањана, Београд, 2002.
- фон Клаузевиц Карл, *О рату*, редакција Војног дела, Београд, 1951.
- Харт Лидел, *Стратегија посредног прилажења*, редакција Војног дела, Београд, 1952.
- Balzacq Thierry, Dombrowski Peter, Reich Simon, “Is Grand Strategy a Research Program? A Review Essay”, *Security Studies*, Vol. 24, No. 1, 2018, стр. 1–29.

- Baylis John, "The Continuing Relevance of Strategic Studies in the Post-Cold War Era", *Defence Studies*, London, Vol. 1, No 2. Spring 2001, стр. 1–14.
- Betts Richard K., "Should Strategic Studies Survive?", *World Politics*, Vol. 50, Issue 1, October 1997, стр. 7–33.
- Duyvesteyn Isabelle, Jeffrey Michaels H., "Revitalizing Strategic Studies in an Age of Perpetual Conflict", *Orbis*, winter 2016, стр. 22–35.
- Duyvesteyn Isabelle, Worrall James E., "Global strategic studies: a manifesto", *Journal of Strategic Studies*, Vol. 40, Issue 3, 2017, стр. 347–357.
- Ejdus Filip, *Međunarodna bezbednost: teorije, sektori i nivoi*, Službeni glasnik, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Beograd, 2012.
- Gray Colin S., *Modern Strategy*, Oxford University Press, Oxford, 1999.
- Herberg-Rothe Andreas, "Clausewitz's Concept of Strategy – Balancing Purpose, Aims and Means", *Journal of Strategic Studies*, Vol. 37, Nos. 6–7, 2014, стр. 903–925.
- Kennedy Paul, "Grand Strategies in War and Peace: Towards a Broader Definition" in: *Grand Strategies in War and Peace*, (ed. Paul Kennedy), Yale University Press, 1992.
- Lišanin Mladen, "What is the Obama Doctrine, and Has There Ever Been One?", *Serbian Political Thought*, Vol. 14, No. 2, 2016, стр. 115–120.
- Luttwak Edward N., *Strategy: The Logic Of War And Peace*, Revised And Enlarged Edition, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, 2003.
- Miller Gregory D., Rogers Chris, Park Francis J. H., Owen William F., Meiser Jeffrey W., "A Dialogue On Strategy, On Strategy as Ends, Ways, and Means", *Parameters*, Vol. 47, No. 1, Spring 2017, стр. 125–131.
- Staguhn Gerhard, *Knjiga o ratu, Zašto ljudi ne mogu živjeti u miru*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2007.
- Strachan Hew, "The lost meaning of strategy", *Survival: Global Politics and Strategy*, Vol. 47, No. 3 Autumn 2005, стр. 33–54.
- Vennesson Pascal, "Is strategic studies narrow? Critical security and the misunderstood scope of strategy", *Journal of Strategic Studies*, Vol. 40, Issue 3, 2017, стр. 1–34.
- von Clausewitz Carl, *On War I*, London, 1962.
- Wylie John, *Military Strategy – A General Theory of Power Control*, Rutgers University Press, New Brunswick, 1967.

Slobodan M. Radojevic

RELATION BETWEEN POLITICS AND STRATEGY: REAFIRMATION OF STRATEGIC STUDIES?

Resume

The paper draws attention of the scientific and professional public to the importance of studying the strategy and renewing strategic studies. The author starts from the hypothesis that the strategy is inextricably linked to politics and that the study, proper interpretation and application of the principles and tenets of this science and skill is a line of survival, as well as the prosperity and national uprising of the states. In this paper, the author point of view is that strategy is a science and the skill of using the achieved victories to accomplish the policy objectives. The strategy is very old and actually exists from the first conflicts and wars. Most of basic principles of strategy was developed in the 18th and 19th century in works of Henry Lloyd, Antoine-Henry Jomini, Carl von Clausewitz, Helmuth Von Moltke and others. Our military and scientific thought followed the development of the strategy in works of Stanojlo Stokic, Jovan Andjelkovic, Zivojin Misic and others. In 20th century Liddell Hart, Raoul Castex, Edward Mead Earle and André Beaufre among others contributed to the development of a modern strategy. This significance of strategies has been maintained for more than two millennia, towards the modern age, when it became polistrategy and spilled over into many spheres of society.

The paper present theoretical framework of the strategy and great strategies, their factors and the sphere (field) of application. A great strategy is portrayed as the highest type of strategy that aligns and directs all resources of the state and thus ensures its survival in international relations. Edward Mead Earle, Liddell Hart and Paul Kennedy define that grand strategy combines military activities with other forms of policy (diplomacy, national will, morality, and political culture, economic resources, industry, finance, labor power and wealth) in order to maximise a community's chances for success in war and peace.

Synergy and permeation of strategy, great strategy and politics in peace and war were presented. The paper also graphically and geometrically depicts the relation of politics, great strategy, strategy and peace and war. The author concludes that the strategy, the great strategy and the politics are closely linked, and that the decision-makers and commanders have to know their relations and legality in detail. Also, the author emphasizes the need to study strategic studies and points to their

renewal in the future. Namely, according to the author's opinion, in the light of the "accelerated" international relations in which conflicts, wars and interventions are more frequent, strategic studies are tasked to illuminate numerous issues of the use of military and non-military forces. Strategic studies are an inter-disciplinary field of study, which examines the ways in which military power and other coercive instruments may be used to achieve political aims. In fact, the effects of strategic studies on the external world may be greater than that achieved of many other social sciences. In the development of the model of new strategic studies in the Republic of Serbia, the University of Defense could play a central role in cooperation with the University of Belgrade, as well as other governmental and non-governmental institutes and organizations. The Republic of Serbia has numerous academic and professional staff from the areas to deal with new strategic studies.

Keywords: politics, great strategy, strategy, war, peace, strategic studies

* Овај рад је примљен 1. новембра 2018. године, а прихваћен на састанку Редакције 3. децембра 2018. године.